

Cross-Cultural Research of the Use of Obscene Language in the Youth Environment

Крос-культурне дослідження вживання обценної лексики у молодіжному середовищі

Nataliia Tavrovetska

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor,
Head of the Department
of Practical Psychology

E-mail: 1882181@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9497-7386>

ResearcherID: E-6605-2019

Наталія Тавровецька

кандидат психологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
практичної психології

Vitaliia Shebanova

DSc. in Psychology,
Professor

E-mail: vitaliashebanova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1658-4691>

ResearcherID: D-2740-2019

Віталія Шебанова

доктор психологічних наук,
професор

Kherson State University

✉ 27, University Str., Kherson,
Ukraine, 73000

*Херсонський державний
університет*

✉ вул. Університетська, 27,
Херсон, Україна, 73000

Original manuscript received March, 03, 2020

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

The purpose of the research is to determine the psychological peculiarities of the use of obscene language by young people from different countries with different cultural

and linguistic traditions. In the context of the socio-psychological approach, the use of profanities is an indicator of tension in society and individual-personal crises.

Research procedure. During 2018–2019, 518 respondents aged 16–20 were surveyed online. The questionnaire (Google Form) developed contained 15 questions about using foul language in various communication situations. Five national samples with different backgrounds of speech culture formation were analyzed: Ukraine, Russia, Poland, USA, and Asian countries.

The results obtained show that not only external forms of obscene language have a national specificity, but also internal, psychological reactions that accompany such communication. The respondents from Asian countries showed their fundamental rejection of obscenities. The most tolerant perception of foul language was revealed in Russia and Poland. In Ukraine, 43.7% of those surveyed expressed a general negative attitude, but the Ukrainians perceive profanity towards themselves especially seriously. Young Americans are more negative about obscene language in general (as a phenomenon), but they are quite tolerant of using it as to themselves. In terms of frequency and nature of using foul language, the Ukrainian sample is more similar to American and Polish ones than to the Russian sample.

Conclusions. A typology of the use of obscene language due to the socio-cultural characteristics of different countries has been formulated in the conclusions. The characteristic features of the Ukrainian sample are highlighted, where, based on criminal-vulgarized language, the processes of formation of the democratic society and revival of the national identity take place. Measures on the social regulation of a language norm and prevention of spreading obscene language in the youth environment have been proposed.

Key words: obscene language, foul language, profanity, language culture, language norm.

Вступ

Обценна лексика (від лат. *obscenus* – непристойний, брудний, образливий) існує з давніх часів, але в останнє сторіччя вона перетворилась в значущий психолінгвістичний феномен, що цікавить соціологів, психологів, культурологів та мовознавців. Цей термін об'єднує лайливі вирази, які в звичайних комунікативних ситуаціях вважаються недоречними чи неприйнятними. До таких «заборон» відносяться богохульство, сексуальна сфера, фізіологічні функції та органи тіла, огидливі речі, образи батьків, зневага на етнічному та расовому підґрунті, прями прокльони і т. п. Характер використання тих чи інших форм лайки відображає історичну епоху та має національні особливості. Проблема «чистоти мови» набуває

особливої гостроти у перехідні історичні періоди, коли у суспільстві руйнуються усталені системи ціннісних орієнтацій, норм та правил.

Використання у розмові табуйованих, неприпустимих в добродійному співтоваристві висловлень відображує межі дозволеної поведінки, інтегрованість особистості в певне соціокультурне середовище та її ставлення до загальноприйнятих правил. У кожній соціальній (етнічній, професійній, віковій та іншій) групі існують свої мовні норми – традиції вживання доречних мовних засобів відповідно до мети і умов спілкування (Бабич, 2003). Ці еталони формуються в батьківській родині, референтних групах, через освіту, літературу, ЗМІ, інші культурні зразки. Комунікативні стратегії окремої людини коригуються зовнішніми регуляторами, а також автоцензурою, самоконтролем власної мовної поведінки (Нещименко, 2001). *В останні десятиріччя дослідники різних країн звертають увагу на огрубіння, вульгаризацію мовних стандартів, закріплену в різних видах публічного дискурсу* (Murphy, 2012; Одинцова, 2016; Cachola, Holgate, Preotiuc-Pietro & Jessy, 2018 та ін.). Щоб зрозуміти, як змінилося ставлення до лайки у публічному просторі, нагадаємо, що в 1939 р. за промовлену Кларком Гейблом фразу «Чесно кажучи, дорогенька, мені наплювати», творці фільму «Звіяні вітром» заплатили чималий штраф. У 2016 р. нецензурні висловлення у передвиборчих виступах Дональда Трампа вже сприймалися як цілком доречні (Feldman, Lian, Kosinski & Stillwell, 2017).

Вивчення особливостей вживання обценної лексики важливе не тільки з погляду формування мовної культури, але й у контексті соціально-психологічних процесів – це індикатор психоемоційного напруження у суспільстві та маркер індивідуально-особистісної кризи конкретної особистості. Сьогодні лихослів'я є масовим явищем, що розповсюджується серед осіб різного віку та статі, рівня освіти та професійної приналежності. Особливу стурбованість викликає його поширення в дитячому та юнацькому віці. Якщо для дорослої людини використання нецензурної лайки – це власний вибір (який вона робить цілком усвідомлено, розуміючи вплив своїх слів на оточення та можливі наслідки), то для дитини це переважно сліпе наслідування, нав'язане численними неадекватними зразками. Зазвичай межі дозволеного та санкції за недозволене задають авторитетні соціальні інституції: релігія, законодавчі норми, освітне

середовище, тощо. Ці зразки передаються дітям в готовому вигляді у родинному вихованні; при цьому дитина навчається розрізняти реакцію батьків на лайливі слова раніше, ніж починає розуміти сам зміст цих вербальних конструкцій (Шнейдер & Рогач, 2020). На жаль, сьогодні в Україні діти забезпечених батьків змалку вживають брудну лайку так само часто, як і діти із неблагополучних родин – це свідчить про активне вживання обценної лексики в тих сферах, де її взагалі не має бути. Досліджуючи причини лихослів'я у шкільному середовищі, Л.А. Широкоградюк (2001) встановила, що близько 60.0% батьків та вчителів нецензурно лаються на адресу дітей (причому діти вказують на ці випадки частіше, ніж їх підтверджують дорослі). Внаслідок такого «виховання» 96.0% учнів використовують у спілкуванні брудну лайку.

Обценна лексика як зворотній бік мовної норми еволюціонує, розвивається разом із загальним розвитком суспільства. Від початку це був засіб висловлення агресії (більш ритуалізований і символічний, ніж пряма фізична агресія), своєрідна форма протистояння співрозмовнику або цілій спільноті – саме таку лайку ми пам'ятаємо в «Енеїді» Івана Котляревського. Згодом лихослів'я перейшло в неконфліктну взаємодію, почало вживатись для «збагачення мови», передачі думок та емоцій – такий стиль популярних творів Леся Подерв'янського. Сьогодні нецензурна лайка міцно вплелася в сучасне мистецтво, в побутове і навіть офіційне спілкування українців.

Зміна суспільних настроїв відображена у ставленні науковців до цієї проблеми. Якщо до середини ХХ ст. використання обценної лексики інтерпретувалося як форма сублімації фізичної агресії, різновид регресивного психологічного захисту та *показник особистісної деградації* (Фромм, 2004), то вже на початку 90-их з'являються роздуми про *«поетику низького»* (Химик, 2000), про *лайку як ефективний спосіб подолання болю та стресу* (Китаєв-Смык, 2005; Stephens, Atkins & Kingston, 2009), навіть *ознаку чесності, природності людини* (Feldman et al., 2017). У 2001 р. В.І. Жельвіс нарахував 27 функцій лихослів'я, більшість з яких корисні: катартичне полегшення, встановлення контакту рівних людей, дружнє жартування, само-підбадьорювання, залучення уваги, демонстрація анти-елітарної позиції, ритуально-магічні і лікувальні властивості, нарешті *«інвектива як мистецтво»* (Жельвіс, 2001).

З'явилися рекомендації щодо доцільного вживання нецензурної лайки в робочих відносинах, в рамках «permissive leadership culture» (Baruch & Jenkins, 2006). У серйозних ЗМІ з'являються публікації на кшталт «Чому лаятися корисно» (BBC News, 2016). Таким чином обценна лексика все більше визнається, соціальні санкції щодо неї не діють.

Розповсюдження нецензурної лексики в пострадянських країнах можна пояснити відлунням кризи 90-х років, коли суспільство зазнало небувалої криміналізації. Соціальний успіх був неможливий поза тісними контактами з кримінальним світом, що призвело до романтизації бандитського життя і його атрибутів: жаргону, пісень, зовнішнього вигляду, манери поведінки. Тюремна лексика швидко поширилася в діловому середовищі, де стала маніфестацією сили, влади та особистісної значущості (Надель-Червинська, 2008).

У той же час у розвинених західних країнах відбувалися інакші соціальні процесі, що також призвели до нормування ненормативної лексики. Вульгаризацію мови можна розглядати як побічний ефект лібералізації суспільства. Відмова від зовнішньої регуляції поведінки швидко призводить до поширення маргінальних та девіантних зразків. Це викликає питання, які саме чинники визначають поширення обценної лексики в сучасному українському суспільстві? Для відповіді на нього ми організували крос-культурне дослідження комунікативної поведінки молоді.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості вживання обценної лексики молоддю країн з різними культурними та мовними традиціями. Отримані дані розширюють уявлення про особливості комунікативної поведінки молоді, що стосуються ставлення до обценної лексики та її вживання в різних ситуаціях. Це дозволяє зрозуміти соціальні чинники дотримання мовної норми і запропонувати відповідні регуляторні впливи.

Завдання дослідження:

- (1) Представити результати емпіричного дослідження ставлення молоді різних країн до обценної лексики.
- (2) Визначити чинники вживання обценної лексики та встановити особливості використання ненормативних мовленнєвих конструктів в залежності від етносу.

Методи та методики дослідження

Можливості психолінгвістичного дослідження обсценного мовлення суттєво обмежені відсутністю надійних методів діагностики. У 2018 р. А.І. Тавровецькою була розроблена й апробована анкета для з'ясування функцій ненормативної мовленнєвої лексики серед молоді (Тавровецька, 2018). Ми вдосконалили цей інструмент: уточнили й конкретизували окремі питання, здійснили переклад анкети англійською, російською та польською мовами для застосування в крос-культурній вибірці.

Упродовж 2018–2019 рр. було проведене онлайн-опитування серед молоді п'ятох країн з різними передумовами формування мовленнєвої культури. Участь у дослідженні була добровільною, запрошення поширене в соціальних мережах Facebook і Twitter (ми мотивували до участі в короткому, цікавому дослідженні, гарантуючи учасникам анонімність і використання отриманих даних виключно з науковою метою). Для збору та зберігання відповідей використаний сервіс forms.google.com.

Вибірка

Загалом до опитування було залучено 518 добровольців віком від 16 до 20 років (середній вік 18,2), студентів закладів вищої освіти та учнів середніх закладів освіти. Розподіл за групами: Україна – 126 осіб; Росія – 117 осіб; Польща – 99 осіб, Сполучені Штати Америки – 90 осіб; країни Азії (переважно Японія та Південна Корея, близькі між собою в географічному та в культурно-історичному аспекті) – 86 осіб.

Для обробки отриманого масиву даних використано частотний аналіз. Статистична значущість відмінностей в групах перевірена за допомогою критерію узгодженості χ^2 Пірсона (у випадку номінальних шкал) та U-критерію Манна-Уїтні (у випадку інтервальних шкал).

Результати та дискусії

Отримані результати дозволити з'ясувати ставлення молоді різних країн до обсценної лексики, а також виявити чинники, які обумовлюють прояв лихослів'я в різних комунікативних ситуаціях.

Найперше відмітимо, що у відповідях хлопців та дівчат не виявлені значущі відмінності. Вітчизняні вчені вже звертали увагу на те, що «більшість дівчат вживає весь репертуар брутальної лексики» (Широкоградюк, 2001); у дослідженні російських старшокласників 52.0% тих, хто лається, склали дівчата (Башманова, 2010). В той же час, попередні дослідження в англомовних країнах стабільно показували, що жінки використовують лайку рідше та вживають менш образливі вирази, ніж чоловіки (Jay & Janschewitz, 2008). Отже, наявність гендерних відмінностей нецензурного спілкування потребує подальшого вивчення й уточнення.

Перші два питання анкети дозволили уточнити ставлення юнаків до обценної лексики взагалі та ставлення до матюків саме на свою адресу. Респонденти обирали з трьох варіантів відповіді: позитивне, негативне або байдуже ставлення. Опитування виявило значущі розбіжності в оцінках молоді різних країн – на малюнку 1 відображені отримані частоти та результати їх порівняння відносно української вибірки.

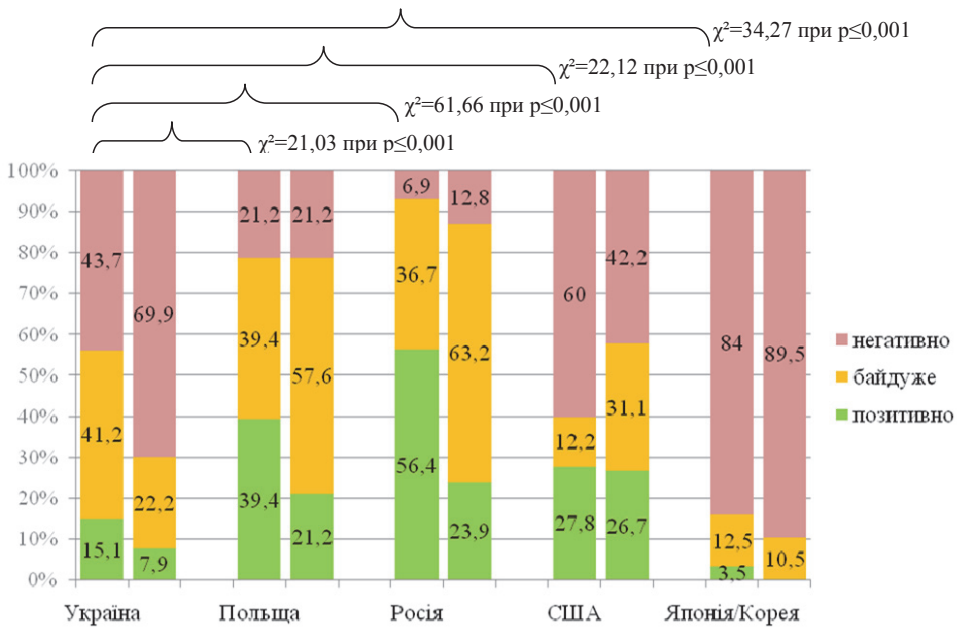

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Яке ваше загальне ставлення до матюків?» та «Як ви ставитесь до матюків саме на вашу адресу?» (%), порівняльний аналіз за допомогою критерію узгодженості χ^2 Пірсона).

Принципове неприйняття брудної лайки демонструють респонденти з країн Азії – в цій виборці тільки троє опитаних (3.5%) відзначили позитивне ставлення до цього явища загалом, і в жодному випадку – стосовно себе. Найбільш толерантне сприйняття виявлене в Росії (56.4% позитивних відповідей) та в Польщі (39.4%); при цьому до матюків, спрямованих на власну адресу, представники цих країн ставляться переважно байдуже.

В Україні негативне ставлення до обценної лексики висловили 43.7% опитаних, позитивне ставлення – лише 15.1%. Цікаво, що в даному випадку виявлена найбільш виразна різниця у сприйнятті лайки залежно від спрямованості комунікації – 69.9% українців гостро сприймають матюки на власну адресу. Молоді американці, навпаки, більш негативно ставляться до обценної лексики взагалі (як до явища), але досить терпимі до її використання стосовно себе (Рис. 1).

Отримані результати засвідчують, що молодь західних країн має досить розмиті уявлення про мовленнєво-моральну норму. У суспільній свідомості поняття «свобода слова» (говори *що* вважаєш за потрібне) підмінюється поняттям «свобода мови» (говори *як* вважаєш за потрібне). Більше половини опитаних розглядають спілкування із використанням лайки як цілком природне, зрозуміле і звичне, не вбачають в цьому проблеми, навіть якщо нецензурні вислови адресовані їм особисто. Байдуже ставлення до матюків на власну адресу можна пояснити тим, що молодь сприймає такий вид лексики як інструмент, що дозволяє бути причетним до певної спільноти. Функціонування молодіжного жаргону найчастіше розглядається як відхід від повсякденності, іронія, гра, результат зухвалого бажання переінакшити світ на інший зразок (Білецька, 2012). Л.А. Широкоградюк (2001) пояснює, що негативний вплив лихослів'я тим більший, чим суттєвішою для реципієнта є властивість, яка знецінюється. Дослідження використання лайки в повсякденному і конфліктно-агресивному контексті (Кароог, 2014) показало, що м'які та помірні лайки сприймаються молодими людьми як доречні, а жорсткі образи оцінюються як недоречні в будь-якій ситуації. Отже, всередині шару обценної лексики існують власні категорії припустимого та неприпустимого, тому реакція людини на почуту або звернену до неї лайку залежить від того, які самі слова були використані.

Представники східних країн все ще зберігають табування обценної лексики у повсякденній комунікації. Прищеплення культурно-національних особливостей мовної компетентності формує стійке негативне ставлення до міжособової комунікації з використанням нецензурних слів.

Н.Ю. Панова (2008) застерігає, що зниження рівня соціальної критики, спокійне ставлення до вживання нецензурної лексики сприяє її засвоєнню дітьми. Терпимість суспільства сигналізує про зміни в масовій свідомості, появу нових стереотипів комунікативної поведінки. Раніше вживання нецензурних слів було безпомилковим маркером соціального неблагополуччя людини, а сьогодні лайка міцно увійшла в активний словник всіх суспільних верств. Наші результати демонструють подібний процес не тільки в Україні, але й у інших країнах західної культури.

У наступному пункті анкети ми прямо запитували респондентів, як часто вони вживають ненормативну лексику (використовували п'ятибальну шкалу Лікерта: ніколи – 0; в виняткових випадках – 1; іноді, в певних ситуаціях – 2; досить часто – 3; завжди, постійно – 4 бали). На рисунку 2 показаний розподіл відповідей у вибірках (Рис. 2).

Отримані результати підтвердили описані вище тенденції. Цілком зрозуміло, що ставлення до обценної лексики прямо пов'язане з частотою її вживання в повсякденному житті. Тому молодь країн Азії обрала тільки дві категорії відповідей «рідко» – 21.9% та «ніколи» – 78.1%. Найбільш толерантне та навіть позитивне ставлення до матюків було виявлене в Росії, відповідно ми спостерігаємо тут найбільшу відсоткову долю молодих людей, які вживають цю лексику постійно (17.9%) або досить часто (33.3%). Студенти Польщі та США демонструють розподіл відповідей, близький до нормальної кривої. Українська молодь вживає ненормативні вислови вибірково – в певних комунікативних ситуаціях або екстремальних випадках.

Порівняння розподілу оцінок за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показало, що українські юнаки значно відрізняються у частоті використання нормативної лексики від молоді інших країн (рис. 2). Українська вибірка більш подібна до американської та польської, ніж до російської. Тобто на формування мовленнєвої норми та культури впливає не спільний історичний бекграунд чи

певна «загально-слов'янська» ментальність, а актуальна динаміка процесів, що відбуваються у суспільстві – демократизація, лібералізація, глобалізація інформаційного простору тощо.

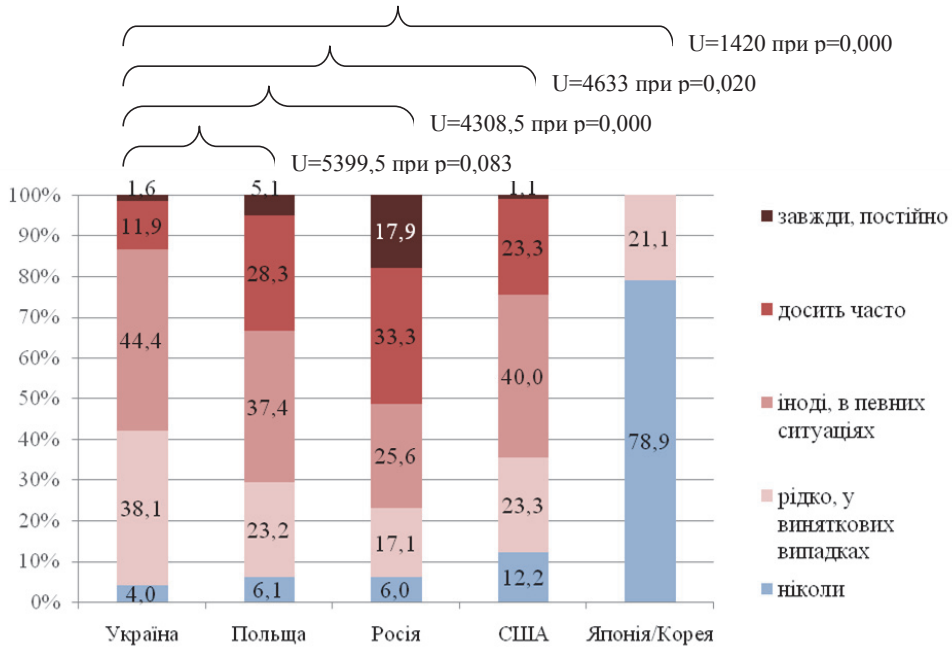

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Як часто ви вживаєте ненормативну лексику?» та порівняльний аналіз вибірок за допомогою критерію U Манна-Уїтні

Розмірковуючи над отриманими результатами ми прийшли до висновку, що молодь виявляє у власній поведінці елементи культури своєї нації, приймають до уваги умовність поведінки в звичайних ситуаціях в окремо взятій культурі, з використанням ненормативної лексики своєї мови.

Описуючи формування особистості в різних соціальних середовищах, І.С. Кон (2003) підкреслював, що специфіка соціалізації може бути пояснена лише в контексті загальних культурних відмінностей, причому вони є не стільки кількісними, скільки якісними. Зокрема, східна психологія базується на приналежності індивіда до соціальної групи (на відміну від західної культури індивідуалізму) та розглядає особистість як сукупність

«кіл обов'язків»: щодо суспільства, родини та батьків, самого себе. Я-образ у традиційній японській культурі тісно пов'язаний з ідеалом очікуваної рольової поведінки, системою інтеріоризованих приписів. Це пояснює виразну схильність азіатської вибірки до дотримання мовної норми.

З іншого боку, зрозуміло, що сучасний світ – це глобалізоване інформаційне поле, в якому відсутні чіткі етнічні межі. В результаті зникнення кордонів відбувається «розмиття» мов та розчинення культурної спадщини кожної нації. Зокрема, О.О. Білецька відзначає, що мовлення міської молоді (як цінність народної, національної культури) замінюються стереотипними зразками масової культури, орієнтованими на впровадження цінностей «американського способу буття» (Білецька, 2012). В цих умовах особливої гостроти набуває проблема збереження української ідентичності.

На рис. 3 відображено відповіді української вибірки на запитання «Які лайливі слова та вирази ви вважаєте неприпустимими у спілкуванні?». Отримані результати засвідчують, що у свідомості молодих людей зникають табу, обумовлені історико-культурними традиціями (наприклад, сексуальна тематика). Натомість виникають нові обмеження, зумовлені демократичними цінностями, лібералізацією суспільних відносин (боді-позитив, толерантність до гей-спільноти, феміністичні вимоги). Ставлення до богохульства дуже відрізняється в різних країнах – найменш заборонена ця тема в США. Молоді люди використовують переважно м'які, помірні лайки, уникаючи жорстких образ, спрямованих на приниження співрозмовника. Від інших вибірок українці суттєво відрізняються тим, що уникають образ на адресу батьків, що відображає традиційні цінності.

Далі було конкретизовано досвід респондентів і уточнено комунікативні ситуації, в яких використовується обценна лексика. Спочатку ми запитали, від кого в своєму оточенні молоді люди чули ненормативні вислови за останній тиждень: у ситуаціях спілкування з однолітками чи старшими, близькими чи незнайомими, жінками чи чоловіками, доброзичливими чи агресивно налаштованими людьми; в офіційній, безпосередній чи опосередкованій (онлайн) спілкуванні. Потім поставили аналогічне питання стосовно того, яким чином вони самі використовували ненормативні вислови в останній тиждень. Результати західних вибірок виявилися досить

схожі між собою. На рисунку представлений приклад української вибірки (Рис. 4).

Рис. 3. Рейтинг «заборонених» тем за даними української вибірки (N=126)

Рис. 4. Досвід вживання ненормативних висловів в українській вибірці (N=126, кількість випадків)

Загалом молоді люди дали більше відповідей стосовно ситуацій, в яких вони чують ненормативну лексику, ніж стосовно

випадків, коли самі її вживають. Респонденти західних країн відмітили, що чують лихослів'я буквально звідусіль. Молодь країн Азії обрала тільки три категорії: однолітки – 15.1%, близькі друзі – 20.9% та дорослі – 15.1% відповідей. Це пояснює механізми надходження й подальшого розповсюдження нецензурної лайки у мовленні молоді.

Основними джерелами потрапляння цих висловів у мову українців виявилось близьке, переважно чоловіче оточення, а також Інтернет-середовище. Циркуляція та використання обценної лексики відбувається приблизно в тих самих межах. Відмітимо деякі особливі тенденції:

- (а) юнаки чують матюки від людей будь-якого віку – як від старших, так і від дітей, але самі вживають їх переважно в середовищі однолітків;
- (б) обценна лексика є атрибутом доброзичливого спілкування в більшій мірі, ніж атрибутом конфліктно-агресивних комунікацій (17.5–20.0% порівняно із 13.5–14.3%);
- (с) ненормативне мовлення нечасто, але все ж таки вживається в родинному спілкуванні (на це вказали 4.8% опитаних);
- (д) в односторонньому напрямку потік нецензурної лексики розповсюджують ЗМІ (телебачення), офіційні особи та керівництво.

У вибірках всіх країн відмічене активне використання обценної лексики. Отже, цей засіб задовольняє певні соціальні та психологічні потреби юнаків. Враховуючи, що лайки – це не тільки образа, але й захист, можна зрозуміти, чому молоді люди вдаються до матюків. Для них світ ще занадто незрозумілий та ворожий, і вони, як можуть, намагаються від нього захиститися. За ненормативною лексикою молоді намагається приховати розгубленість та непевність, здаватися сильнішою, жорсткішою, дорослішою.

Дослідження американських студентів (Jay & Janschewitz, 2008) пояснюють прагматичні аспекти вживання лайки: її доцільність залежить від відносин (статусів) мовця та слухача, соціально-фізичного контексту спілкування та конкретного набору використаних слів.

У засвоєнні мовних стандартів важливу роль відіграють імітація та ідентифікація, наслідування поведінки значущих людей, що призводить до прийняття їх цінностей та установок. Особливе

положення у списку чинників, що впливають на масову свідомість, займає Інтернет, як найбільш вільний від цензури комунікативний простір. На жаль, численні «лідери думок», що просувають свої погляди та стиль життя в Інтернет-середовищі, часто не є людьми високої культури та взірцями моральних цінностей. Вони приваблюють аудиторію саме яскравою, незвичайною поведінкою, невід'ємним атрибутом якої є мовна розкутість. Існують дані, що користувачі соцмереж вживають ненормативні вислови близько 1.15% онлайн-часу, що майже вдвічі більше, ніж при спілкуванні наживо (Вен, 2016).

Лібералізація поведінки, проголошена свобода поглядів (особливо через ЗМІ та Інтернет) змінює і ставлення до обценної лексики. Завдяки її циркуляції в близьких, приятельських і навіть родинних відносинах, те, що раніше вважалося примітивним, стає фамільярним; фамільярне перетворюється у розмовне, а розмовне переходить у нейтральний, не маркований пласт словника кожного носія мовної культури. Вульгаризація, примітивізація мови обумовлює зміни свідомості людини, адже мова є другою сигнальною системою – семіотичною системою загальних значень, що орієнтують людину в оточуючому світі та в самій собі (Леонтьев, 2020). Отже, мовлення обумовлює мислення. Відповідно, обценна редукція мови провокує редукцію мислення та вищих психічних процесів людини.

Психологічних досліджень на цю тему доки недостатньо, але достеменно відомо про взаємозв'язок звички лихословити у старших школярів з тривожністю, агресивністю, дефіцитом самоконтролю, нерозвиненістю рефлексії і емпатії, а також складнощами у конструюванні і висловлюванні думок (Широкорадюк, 2001). Н.Ю. Панова (2008) наводить дані про відмінності ціннісних орієнтацій залежно від варіативності вживання ненормативної лексики учнями та студентами.

Функції обценної лексики досить добре описані в культурологічній та соціально-психологічній літературі. Проведене дослідження дозволило уточнити, з якою метою використовує нецензурні вислови молодь різних країн світу. Загальною рисою, що об'єднує молодь різних країн, є вживання обценної лексики для розрядки негативних емоцій. Цей варіант відповіді відмітили від 74.6% до 84.6% опитаних із західних країн, та 32.6 % азіатських

респондентів. Це можна пояснити тим, що саме в стані стресу, в ситуаціях психоемоційного напруження людина найчастіше втрачає самоконтроль і здатна діяти і розмовляти так, як зазвичай їй не властиво.

Щодо інших аспектів мотивація вживання нецензурної лексики в різних країнах має специфічні особливості. Молодь з країн Азії, на відміну від західних однолітків, не використовує лайку, щоб краще висловити власну думку або привернути увагу до себе. Американці розглядають обценну лексику переважно як засіб міжособистісної взаємодії – щоб навмисне образити людину або встановити близький контакт. У Росії найбільша частина респондентів (80.3%) вказала, що нецензурна лайка допомагає їм точніше та яскравіше висловити власну думку. Лайку «як звичку» найбільшим відсотком відмітили Росія – 63.2 % та Азія – 50.0%.

Дещо дивує вибір категорії «для веселого настрою» у молоді із східної Європи (Україна, Польща, Росія) – тобто респонденти через нецензурні висловлювання отримують певне задоволення. Це можна пояснити тим, що для даних країн характерна лайка на сексуально-генітальну тематику, в той час як західноєвропейська культура тяжіє до «анально-екскрементального» типу обценної лексики (Мокиєнко, 1995; Ставицька, 2008).

Отримані дані дозволяють уточнити й осучаснити уявлення про функції обценної лексики. Лише п'ятеро опитаних у нашому дослідженні обрали відповідь «для авторитету серед однолітків», хоча в деяких наукових джерелах цей мотив вказаний як провідний серед юнаків (Панова, 2008).

Загалом, молодь використовує лайку для розрядки психоемоційного напруження, для заміни вигуків, слів та пауз у повсякденному спілкуванні, для привертання уваги та як відповідь на образу. Використання нецензурної лексики, на думку молодих людей, дозволяє зробити власну промову більш емоційною, живою і сприяє взаєморозумінню. Наші результати доповнюють дані О.О. Білецької (2012), котра виявила, що 60.0–90.0% міської молоді використовують нецензурну лексику для вираження як негативних емоцій (розчарування, гнів), так і позитивних почуттів (захоплення, подив, радість). Масштабне дослідження Н.В. Бончук (2016) демонструє, що лихослів'я в комунікативній поведінці підлітків та юнаків вживається як активна частина словникового запасу, тобто не

для завдання шкоди іншому, а для підсилення думки. Наголошуємо на тому, що насправді така форма мовлення вульгаризує, спрощує мову, знижуючи рівень спілкування.

23.8% молодих українців через лайку прямо та навмисно виражають вербальну агресію: таким чином «посилюючи» себе та принижуючи співрозмовника в конфліктних ситуаціях. З позиції психолінгвістики агресивна вербальна поведінка негативно впливає на комунікативну взаємодію, оскільки вона завжди спрямована на деструкцію мовної особистості адресата, на його підпорядкування, маніпулювання ним в інтересах автора висловлювання (Нещименко, 2001).

Опитування показало, що ненормативна лексика є потужним засобом спілкування, що має великий вплив як на оточуючих, так і на саму людину, котра її вживає. Подібна думка в останні роки все частіше обґрунтовується науковцями. Так, Т. Jay (2009) обґрунтовує корисність табуованої лексики тим, що ці слова швидше та краще передають інформацію про складні емоції, та чинять сильніший вплив на людей, оскільки напряму пов'язані з емоційними центрами мозку. Нейропсихологічні дослідження (Bowers & Pleydell-Pearce, 2011) довели, що фонетичне звучання нецензурних слів при їх промові викликає стресові вегетативні реакції. Загалом, лексична форма впливає на те, як людина думає і як діє. Лайливі слова можуть викликати сильні емоції навіть коли вони промовляються без бажання когось образити.

Наступне запитання анкети стосувалося емоційних та поведінкових реакцій, які супроводжують використання обценної лексики у спілкуванні. Аналіз відповідей у таблиці 1 виявляє домінуючу тенденцію серед західної молоді до таких емоційних реакцій на вживання нецензурних висловів як байдужість та/або задоволення; серед поведінкових реакцій переважають ігнорування або відповідь у такий самий спосіб. Молодь з країн Азії реагує на нецензурну лайку інакше – більшість опитаних вказують, що їм стає неприємно і вони припиняють спілкування (Табл. 1).

Емоційне полегшення є інтернаціональною реакцією, властивою всім групам. Тобто лайка – це доступна «емоційна розрядка»; молодь у такий засіб реалізує право на прояв пригнічених почуттів й афектів. Також це може бути демонстрація зневаги по відношенню до системи заборон, репрезентація власної

незалежності та свободи. Як результат, вияв мовленнєвої агресії стає поширеним та прийнятним способом поведінки у середовищі однолітків.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз розподілу відповідей на питання «Що ви відчуваєте і до яких дій вдаєтеся, коли вживаєте нецензурну лексику або чуєте мат на свою адресу?», %

Варіанти відповіді	Україна	Польща	р	Росія	р	США	р	Японія / Корея	р
<i>Емоційні реакції:</i>									
1. мені байдуже	35.7	45.4	0.139	68.4	0.000	62.2	0.000	16.3	0.002
2. стає неприємно	26.9	16.2	0.053	10.2	0.000	20.0	0.237	67.4	0.000
3. накопичується злість	33.3	26.2	0.252	9.4	0.000	38.9	0.401	20.9	0.050
4. виникає образа	26.2	16.2	0.071	16.2	0.059	25.6	0.917	31.4	0.409
5. мені стає смішно	19.0	14.1	0.330	35.9	0.004	18.9	0.977	0	0.000
6. відчуваю полегшення	50.8	48.5	0.731	72.6	0.000	47.8	0.663	47.7	0.656
7. задоволення	28.6	21.2	0.208	23.1	0.329	27.8	0.899	8.1	0.000
<i>Поведінкові прояви:</i>									
8. не звертаю уваги, продовжую спілкування	37.3	42.4	0.436	56.4	0.003	53.3	0.020	23.3	0.031
9. припиняю спілкування	23.8	32.3	0.156	12.0	0.017	44.4	0.002	94.2	0.000
10. відкрито обурююсь	4.8	0	0.075	4.3	0.855	3.3	0.605	0	0.103
11. відповідаю тим самим	34.9	23.2	0.058	28.2	0.261	33.3	0.809	11.6	0.000

Примітка: порівняння відносно української вибірки; вказана значущість критерію χ^2 Пірсона (критичне значення відрізняється залежно від чисельності вибірок), при $p \leq 0,05$ приймається гіпотеза про розбіжність розподілу даних в групах.

Разом з цим, спостерігаємо протилежну реакцію – приблизно у третини опитаних нецензурна лексика викликає злість, агресію, образу (найменший відсоток в Росії). Така реакція є природною: лайка породжує агресію у відповідь, негативні емоції заражають усіх учасників спілкування.

Широка розповсюдженість відповідей про байдуже ставлення до матюків (45.4% серед опитаних з Польщі; 62.2% – у США; 68.4% – у Росії) свідчить про те, що ненормативна лексика міцно увійшла у мовлення. Вона не сприймається та не засуджується як щось ганебне, що характеризує людину як неосвічену, з обмеженим словником й низьким рівнем культури. Молоді люди не схильні відкрито обурюватися, коли стосовно них або у їх присутності

застосовується нецензурна лексика (від 0 до 4.8% відповідей в різних країнах). Частий вибір варіантів «мені стає смішно» та «відчуваю задоволення» можна пояснити тим, що для молоді ненормативна лексика є скоріше розвагою, проявом мисленнєво-мовленнєвої дотепності, яскравості розуму та неординарності особистості.

Отримані результати призводять до висновку, що національну (соціокультурну) специфіку мають не тільки зовнішні форми обценної лексики, але й внутрішні, психологічні реакції, що супроводжують спілкування з використанням нецензурних висловів. Як і в попередніх питаннях, українські юнаки та дівчата демонструють більшу подібність до респондентів з Польщі і навіть з США, ніж до молоді з Росії, хоча з останньою країною існує досить давній історичний та культурний зв'язок.

Наступне питання анкети було відкритим: *«Деякі люди говорять, що вживання ненормативної лексики – ознака неосвіченості або невихованості. Чи погоджуєтесь ви з цією думкою і чому саме?»*. Наведемо короткі цитати відповідей, що відображають специфіку різних країн (Табл. 2).

Таблиця 2. Уявлення про обценну лексику як маркер соціального статусу

Країна	Доля тих, хто погодився з твердженням		Аргументація
	«так»	«ні»	
Україна	44.9%	55.1%	«Частково погоджуюсь, людина може бути обдарованою, креативною, але постійно вживати мат». «Це особиста справа кожного». «Поодинокі нецензурні вирази підсилюють емоційний зміст сказаного. Якщо ж мат використовувати постійно, для «зв'язування слів» чи образ, це дійсно свідчить про інтелектуальну (у найширшому сенсі) обмеженість» «... матюки – це також мова, а норми мови часто змінюються».
США	36.7%	63.3%	«Мое ставлення до людини не змінюється, якщо я чую нецензурну лексику від неї, навіть якщо і в мій бік, мені байдуже».
Польща	32.3%	67.7%	«Ми чуємо матюки і серед відомих бізнесменів, акторів, митців, але вони досягли дуже високого соціального статусу». «Звісно, мат – це свідчення приналежності людини до певної верстви населення, але й серед відомих, освічених людей є ті, хто постійно вживає мат».

Росія	20.9%	79.1%	«Мат – это жемчужина русского языка». «... иногда ярче мата ничто не сможет описать мое состояние или выразить какие-либо эмоции»; «... это помогает переносить легче боль, сделать рассказ смешнее, дать отпор». «Бывает, что ненормативная лексика помогает быстрее донести информацию до глуховатого или надоедливого собеседника». «... в современном мире маты есть везде и даже если ты воспитан консерваторами рано или поздно ты услышишь извне матерщину, это неизбежно».
Японія/ Корея	86.0%	14.0%	«Гарна мова – доказ того, що людина культурна, вихована у традиціях, має високий матеріальний і соціальний рівень». «...мат у нашій країні – це кримінальна відповідальність, великі штрафи». «Молодь зазвичай вживає образливі слова (іноді ненормативну лексику), але тільки у закритих групах». «Людина, котра вживає ненормативну лексику, може бути освіченою, але вона отримає покарання від спільноти». «Матюки – це норма для асоціальних осіб, криміналу».

Молодь України намагалась розмірковувати, наводити приклади ситуацій, обставин, пояснювати та виправдовувати обценну лексику. Загалом, була помітна тенденція до засудження такого стилю мовлення: навіть ті, хто відповів, що не вбачають зв'язку між освіченістю та вживанням матюків, у своїх відповідях зазначали можливі негативні наслідки. Аналіз відповідей молоді США та Європи виявив нейтрально-помірковане ставлення: лайка може бути результатом невихованості, але її у певних обставинах може використовувати дуже освічена та професійно-успішна людина. Респонденти посилаються на конкретні приклади того, як обценна лексика підкреслює індивідуальність людини, надає їй «шарм». Відповіді російської молоді, переконливі та навіть агресивні (з використанням нецензурних висловів), підтверджують соціальний стереотип про криміналізовану та лайливу націю. Обценна лексика для громадян Росії є нормою у спілкуванні і навіть своєрідним національним колоритом. Молодь країн Азії демонструє чітку позицію щодо обценної лексики як ознаки неосвіченості, невихованості, безкультурності. Нецензурну лайку вони асоціюють з певним прошарком соціуму; підкреслюють, що вона за межею моралі та права, заборонена у суспільних місцях та в офіційній розмові. Такі відповіді ми пояснюємо, в першу чергу,

тим, що ці країни завжди оберігали свою національну ідентичність: унікальну мову та писемність, етнічні традиції й цінності. Соціальні санкції та правова регламентація є вагомими чинниками у протидії розповсюдженню обценної лексики. Дієві заборонні закони і постійний контроль над ситуацією, державні культурно-орієнтовані програми, особистий приклад дорослих, заборона на трансляцію телепередач, де вживають матюки – все це підтримує культуру мовлення та запобігає поширенню обценної лексики.

Молоді люди розуміють соціальну небажаність такої поведінки. На питання анкети «*Чи варто боротися проти вживання нецензурних виразів?*», респонденти переважно відповідають, що «варто у будь-якому разі» (від 63.4% до 98.5%), при цьому відсоток відповідей «варто, але навряд вдасться» також великий (в середньому по вибірці 57.1%). Відповідь «ні, це марна справа» (44.5% у загальній вибірці) говорить про песимістичний настрій молоді стосовно можливості змінити устояні мовленнєві звички. Лише 14.8% обрали відповідь «не бачу потреби, бо це є невід’ємна частина будь-якої мови». Отже незважаючи на толерантне і навіть схвальне ставлення до обценної лексики, сучасна молодь все ж вбачає у її розповсюдженні серйозну соціальну проблему, з якою необхідно боротися.

На останок слід нагадати, що мова і мовлення, у яких би формах вони не виявлялись, є суспільно обумовленими явищами. Але привласнення мовної культури, її інтеріоризацію здійснює конкретна людина – суб’єкт психічного життя. Вона здатна вибірково ставитися до будь-яких суспільних пропозицій і зразків до наслідування, керуючись при цьому власними цінностями та критеріями. Кожна доросла людина має нести відповідальність за свою мовленнєву культуру; тільки за таких умов вона зможе протистояти лихослів’ю, що набуло сьогодні непомірного поширення в суспільстві і видається за ознаку соціалізованості і зрілості (Ширококордюк, 2011).

Висновки

Ненормативна лексика в будь-якій мовній культурі є потужним засобом спілкування, що впливає як на людину,

котрій вона адресована, так і на мовця. Національна специфіка вживання обценної лексики обумовлена не стільки історично-культурним корінням, скільки актуальною соціальною динамікою. Вона проявляється як у зовнішніх мовленнєвих формах, так і в психологічних аспектах: мотивації, емоційних та поведінкових реакціях.

За результатами опитування молоді з п'яти країн ми сформулювати національно-обумовлені тенденції вживання обценної лексики:

(1) Неухильне дотримання мовної норми, підкріплене суворими соціальними санкціями та самоцензурою – країни Азії.

(2) Мовленнєва розкутість, збалансоване (саморегульоване та доцільне) вживання нецензурної лайки, толерантність до примітивної та маргінальної мови як наслідок загальної лібералізації поведінки у суспільстві – розвинені країни: США та Європа.

(3) Непомірне вживання обценної лексики, вульгаризація мови внаслідок криміналізації суспільства, втрата суспільних регуляторів мовної поведінки – Росія.

(4) Проміжне положення України, де на базі кримінальної культури та вульгаризованої мови відбуваються процеси формування демократичного суспільства, відродження національної ідентичності.

Виокремимо характерні риси української вибірки, що відрізняють її від інших груп: відносно помірковане сприйняття обценної лексики як мовленнєвої норми поєднується з гострим неприйняттям лайки на свою адресу; вживання нецензурної лексики вибірково, з урахуванням її доцільності в певних комунікативних ситуаціях (переважно у спілкуванні в близькому дружньому колі або в онлайн-комунікації); вплив національної культури та сучасних ліберальних цінностей на вибір конкретних слів, уявлення про межі припустимого у розмові; часткова втрата конфліктно-агресивної конотації обценної лексики, використання її в дружньому спілкуванні для підкреслення думки, привертання уваги та створення гарного настрою; усвідомлення негативних соціальних наслідків вживання нецензурної лексики.

Хоча ставлення молоді до обценної лексики переважно нейтральне, мусимо застерегти, що подібне «звільнення від меж» є суто ілюзорним. Насправді мовлення людини не збагачується новими виразними засобами, а навпаки, стає більш вульгарним

та примітивним, слідом за мовленням спрощується сприйняття та мислення, слідом за мисленням – особистість.

Одним з головних культурних факторів поширення нецензурної лайки є сила зовнішніх регуляторів мовної поведінки, її прийняття або засудження у суспільстві. Серед соціальних чинників, здатних зупинити розповсюдження обценної лексики, наступні: формування мовленнєвої культури дитини в родинному мікросередовищі; зовнішня регуляція мовлення як підгрунтя самоцензури, однозначний осуд випадків ненормативного публічного мовлення офіційних осіб; контроль громадських інституцій над вживанням лайки у ЗМІ (особливо в контенті, спрямованому на дитячо-юнацьку аудиторію); дотримання законодавства у мовній сфері, невідворотність санкцій за його порушення; поширення прикладів експресивної літературної мови в емоційно-насичених ситуаціях. Внутрішньо-психологічні чинники формування мовної культури в юнацькому віці: вибіркоче, критичне ставлення до численних зразків ненормативної мовної поведінки; готовність та уміння ефективно протистояти вербальній агресії на свою адресу, формування емоційної саморегуляції та самоконтролю в стресових ситуаціях.

Отримані результати крос-культурного дослідження відкривають широкі можливості для подальшого теоретико-емпіричного висвітлення питань обценної лексики, що може стати перспективою подальших психолінгвістичних досліджень. Важливий напрям подальших досліджень ми вбачаємо у наступному: розширенні чисельності вибірки, врахуванні аспектів віку, статі, рівня освіти, особистісної зрілості тощо. Важливим завданням вважаємо розробку надійного та валідного діагностичного інструментарію визначення особливостей використання обценної лексики.

Література

- Бабич, Н.Д. (2003). *Практична стилістика і культура української мови*. Львів: Світ.
- Башманова, Е.Л. (2010). Причины и факторы распространения сквернословия среди учащейся молодежи. *Ученые записки. Электронный журнал Курского государственного университета*, 2(14), 3–10. URL <https://cyberleninka.ru/prichiny-i-factory-rasprostraneniya-skvernosloviya-sredi-uchasheysya-molodezhi>
- Білецька, О.О. (2012). Формування мовної субкультури сучасної молоді України в умовах глобалізації. *Культура народів Причорномор'я*, 227, 127–132.

- Бончук, Н.В. (2016). Аспект лихослів'я в комунікативній поведінці підлітків та юнацтва. *Молодий вчений*, 4(31), 440–447.
- Вен, Т. (2016). Чому лаятися корисно. *BBC News Україна* (публ. від 8 березня 2016). URL https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/03/160304_vert_fut_the_surprising_benefits_of_swearing_vr
- Жельвис, В.И. (2001). *Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира*. Москва: Ладомир.
- Китаев-Смык, Л.А. (2005). Сексуально-вербальная защита и агрессия (матерная речь и матерная ругань). М.В. Загидуллина (Ред.), *Речевая агрессия в современной культуре* (с. 17–21). Челябинск: Изд-во ЧГУ.
- Кон, И.С. (2003). *Ребенок и общество*. Москва: Академия.
- Леонтьев, А.А. (2020). *Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания*. Москва: URSS.
- Мокиенко, В.М. (1995). *Словарь русской бранной лексики: матизмы, obscенизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями: АА-ЯЯ*. Берлин: Дитер Ленц Верлаг.
- Надель-Червиньска, М. (2008). Жаргонные элементы современного «новояза»: проблема культуры речи или уголовной психологии? *Политическая лингвистика*, 3(26), 64–79.
- Нещименко, Г.П. (2001). Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблемы, тенденции развития. *Вопросы языкознания*, 1, 98–131.
- Одинцова, Е.В. (2016). Культура речи как регулятор нравственного и физического здоровья общества. *Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения*, 11(1), 107–115.
- Панова, Н.Ю. (2008). *Психологічні функції ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці студентської й учнівської молоді*. Донецьк: Юго-Восток.
- Ставицька, Л. (2008). *Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників: Obscенизми, евфемізми, сексуалізми*. Київ: Критика.
- Тавровецька, А.І. (2018). Соціально-психологічні чинники ненормативних мовленнєвих конструктів у підлітків. *Інсайт*, 15, 250–254.
- Фромм, Э. (2004). *Анатомия человеческой деструктивности*. Москва: АСТ.
- Химик, В.В. (2000). *Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен*. Санкт-Петербург: СПбГУ.
- Ширококорядюк, Л.А. (2001). Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі. *Автореф. дис. канд. психол. наук*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- Ширококорядюк, Л.А. (2011). Соціально-психологічний феномен лихослів'я як ознака суб'єктної деформації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 27, 215–224.
- Шнейдер, Л.Б., & Рогач, М.С. (2020). *Молодая семья и ребенок-дошкольник*. Москва: Юрайт.
- Baruch, Y., & Jenkins, S. (2006). Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. *Leadership & Organization Development Journal*, 28, 492–507. <https://doi.org/10.1108/01437730710780958>

- Bowers, J.S., & Pleydell-Pearce, C.W. (2011). Swearing, Euphemisms, and Linguistic Relativity. *PLoS ONE*, 6(7), e22341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0022341>
- Cachola, I., Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico.
- Feldman, G., Lian, H., Kosinski, M., & Stillwell, D. (2017). Frankly, we do give a damn: The relationship between profanity and honesty. *Social Psychological and Personality Science*, 8(7), 816–826. <https://doi.org/10.1177/1948550616681055>
- Jay, T., & Janschewitz, K. (2008). The pragmatics of swearing. *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture*, 4(2), 267–288. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2008.013>
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Kapoor, H. (2014). Swears in Context: The Difference Between Casual and Abusive Swearing. *Journal of Psycholinguistic Research*, 45(2), 259–274. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9345-z>
- Murphy, K. (2012). Warning: Explicit Content! A Case for Profanity Education and a Collection of Strategies used by Sign Language Interpreters. *Journal of Interpretation*, 19(1), 70–103. <http://digitalcommons.unf.edu/joi/vol19/iss1/3>
- Stephens, R., Atkins, J., & Kingston, A. (2009). Swearing as a response to pain. *NeuroReport*, 20, 1056–1060. <https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e32832e64b1>

References

- Babych, N.D. (2003). *Praktychna stylistyka i kultura ukraïnskoi movy [Practical stylistics and culture of the Ukrainian language]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Bashmanova, E.L. (2010). Prichyny i faktory rasprostraneniya skvernosloviya sredi uchashhejsja molodezhi [Reasons and factors for the spread of profanity among students]. *Uchenye zapiski. Jelektronnyj zhurnal Kurskogo gosudarstvennogo universiteta – Scientists notes. Electronic Journal of Kursk State University*, 2(14), 3–10 [in Russian]. <https://cyberleninka.ru/prichiny-i-factory-rasprostraneniya-skvernosloviya-sredi-uchashejsya-molodezhi>
- Biletska, O.O. (2012). Formuvannia movnoi subkultury suchasnoi molodi Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Formation of linguistic subculture of modern youth of Ukraine in the conditions of globalization]. *Kultura narodov Prychernomorja – Culture of the peoples of the Black Sea*, 227, 127–132 [in Ukrainian].
- Bonchuk, N.V. (2016). Aspekt lykholoslivia v komunikativnii povedintsi pidlitkiv ta yunatstva [Aspect of the good behavior in the community behavior]. *Molodyi vchenyi – Young Introductory*, 4(31), 440–447 [in Ukrainian].
- Ven, T. (2016). *Chomu laiatysia korysno [Why bark cinnamon]*. BBC News Ukraina (publ. vid 8 bereznia 2016) [in Ukrainian]. URL https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/03/160304_vert_fut_the_surprising_benefits_of_swearing_vp
- Zhelvys, V.Y. (2001). *Pole brani: Skvernoslovie kak socialnaja problema v jazykah i kulturah mira [The battlefield: Profanity as a social problem in the languages and cultures of the world]*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Kytaev-Smyk, L.A. (2005). Seksualno-verbalnaia zashchyta y ahressyia (maternaia rech y maternaia ruhan) [Sexual and verbal protection and aggression (swearing

- and swearing)]. In M.V. Zagidullyna (Ed.), *Rechevaia ahressyia v sovremennoi culture – Speech aggression in modern culture* (pp. 17–21). Cheliabinsk: Yzd-vo ChHU [in Russian].
- Kon, Y.S. (2003). *Rebenok y obshchestvo [Child and society]*. Moscow: Akademyia [in Russian].
- Leontev, A.A. (2020). *Psiholingvisticheskie edinicy i porozhdenie rechevogo vyskazyvanija [Psycholinguistic units and the generation of speech utterance]*. Moscow: URSS [in Russian].
- Mokiyenko, V.M. (1995). *Slovar russkoj brannoj leksiki: matizmy, obscenizmy, jefvemizmy s istoriko-jetimiologicheskimi kommentarijami: AA-JaJa. [Dictionary of Russian swear words: matism, obsismism, euphemisms with historical and etiological comments]: AA-YaYa*. Berlyn: Dyter Lents Verlah [in Russian].
- Nadel-Chervynska, M. (2008). Zhargonnye jelementy sovremennoho «novojaza»: problema kultury rechi ili ugolovnoj psihologii? [Slang elements of modern «newspeak»: The problem of speech culture or criminal psychology?]. *Polytycheskaia lynhvystryka – Political Linguistics*, 3(26), 64–79 [in Russian].
- Neshchymenko, H.P. (2001). Dinamika rechevogo standarta sovremennoj publichnoj verbalnoj kommunikacii: problemy, tendencii razvitija [The dynamics of the speech standard of modern public verbal communication: problems, development trends]. *Voprosy yazekoznanyia – Linguistics Issues*, 1, 98–131 [in Russian].
- Odyntsova, E.V. (2016). Kultura rechi kak reguljator npravstvennogo i fizicheskogo zdorovja obshhestva [The culture of speech as a regulator of the moral and physical health of society]. *Zdorove – osnova chelovecheskogo potenciala: problemy i puti ih reshenija – Health is the basis of Human Potential: Problems and Solutions*, 11(1), 107–115 [in Russian].
- Panova, N.Yu. (2008). *Psyhholohichni funktsii nenormatyvnykh movlennievnykh konstruktiv u komunikativnii povedynsi studentskoi y uchnivskoi molodi [Psychological Functions of Non-normative Speech Constructs in Communicative Behavior of Student and Student Youth]*. Donetsk: Yuho-Vostok [in Ukrainian].
- Stavytska, L. (2008). *Ukrainska mova bez tabu. Slovnyk netsenzurnoi leksyky ta yii vidpovidnykiv: Obscenizmy, evfemizmy, seksualizmy [Ukrainian without taboo. Dictionary of obscene language and its equivalent: Obscenisms, euphemisms, sexuality]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Tavrovetska, A.I. (2018). Sotsialno-psyholohichni chynnyky nenormatyvnykh movlennievnykh konstruktiv u pidlitkiv [Socio-psychological factors of non-normative speech constructs in adolescents]. *Insait: – Insight*, 15, 250–254 [in Ukrainian].
- Fromm, Je. (2004). *Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti [Anatomy of human destructiveness]*. Moscow: AST [in Russian].
- Khymyk, V.V. (2000). *Pojetika nizkogo, ili Prostorechie kak kulturnyj fenomen [Poetics of low, or vernacular as a cultural phenomenon]*. St.-Peterburg: SPbHU [in Russian].
- Shyrokoradiuk, L.A. (2001). Psyholoho-pedahohichni prychny lykhsoslivia ta osoblyvosti yoho proiavu u shkilmomu seredovyshchi [Psychological and pedagogical causes of bad language and features of its manifestation in the school environment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Shyrokoradiuk, L.A. (2011) Sotsialno-psyholohichniy fenomen lykhsoslivia yak oznaka subiektnoi deformatsii [Socio-psychological phenomenon of insult as a sign of

- subjective deformity]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykhologii – Scientific studies in social and political psychology*, 27, 215–224 [in Ukrainian].
- Shneider, L.B., & Rohach, M.S. (2020). *Molodaja semja i rebenok-doshkolnik [Young family and preschooler]*. Moscow: Yurait [in Russian].
- Baruch, Y., & Jenkins, S. (2006). Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. *Leadership & Organization Development Journal*, 28, 492–507. <https://doi.org/10.1108/01437730710780958>
- Bowers, J.S., & Pleydell-Pearce, C.W. (2011). Swearing, Euphemisms, and Linguistic Relativity. *PLoS ONE*, 6(7), e22341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0022341>
- Cachola, I., Holgate, E., Preotiuc-Pietro, D., & Jessy, Li J. (2018). Expressively vulgar: The socio-dynamics of vulgarity and its effects on sentiment analysis in social media. *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics* (pp. 2927–2938). Santa Fe, New Mexico.
- Feldman, G., Lian, H., Kosinski, M., & Stillwell, D. (2017). Frankly, we do give a damn: The relationship between profanity and honesty. *Social Psychological and Personality Science*, 8(7), 816–826. <https://doi.org/10.1177/1948550616681055>
- Jay, T., & Janschewitz, K. (2008). The pragmatics of swearing. *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture*, 4(2), 267–288. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2008.013>
- Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153–161. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x>
- Kapoor, H. (2014). Swears in Context: The Difference Between Casual and Abusive Swearing. *Journal of Psycholinguistic Research*, 45(2), 259–274. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9345-z>
- Murphy, K. (2012). Warning: Explicit Content! A Case for Profanity Education and a Collection of Strategies used by Sign Language Interpreters. *Journal of Interpretation*, 19(1), 70–103. <http://digitalcommons.unf.edu/joi/vol19/iss1/3>
- Stephens, R., Atkins, J., & Kingston, A. (2009). Swearing as a response to pain. *NeuroReport*, 20, 1056–1060. <https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e32832e64b1>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – визначити психологічні особливості вживання обценної лексики молоддю різних країн з відмінними культурними та мовними традиціями. В контексті соціально-психологічного підходу вживання нецензурної лайки є індикатором напруження у суспільстві та індивідуально-особистісних криз.

Процедура дослідження. Впродовж 2018–2019 рр. було проведене онлайн-опитування 518 респондентів віком 16–20 років. Розроблена анкета (Google Форма) містила 15 питань щодо використання нецензурної лайки в різних комунікативних ситуаціях. Здійснений порівняльний аналіз п'яти національних вибірок з різними передумовами формування мовленнєвої культури: Україна, Росія, Польща, США та країни Азії.

Результати. Національну специфіку мають не тільки зовнішні форми обценної лексики, але й внутрішні, психологічні реакції, які супроводжують таке спілкування. Принципове неприйняття брудної лайки продемонстрували

респонденти з країн Азії. Найбільш толерантне сприйняття ненормативної лексики виявлене в Росії та Польщі. В Україні загальне негативне ставлення висловили 43.7% опитаних, особливо гостро українці сприймають лихослів'я на власну адресу. Молоді американці більш негативно ставляться до обценної лексики взагалі (як до явища), але досить терпимі до її використання стосовно себе. За частотою та характером вживання нецензурної лайки українська вибірка більш подібна до американської та польської, ніж до російської.

У **висновках** сформульовано типологію вживання обценної лексики, обумовлену соціокультурними особливостями різних країн; виділені характерні риси української вибірки, де на основі кримінально-вulгаризованої мови відбуваються процеси формування демократичного суспільства та відродження національної ідентичності. Запропоновані заходи щодо соціальної регуляції мовної норми та запобігання поширенню обценної лексики в молодіжному середовищі.

Ключові слова: обценна лексика, нецензурна лайка, лихослів'я, мовна культура, мовна норма.

Тавровецкая Наталья & Шебанова Виталия. Кросс-культурное исследование применения обценной лексики в молодежной среде

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – определить психологические особенности употребления обценной лексики молодежью стран с различными культурными и языковыми традициями. В контексте социально-психологического подхода употребление нецензурной брани является индикатором напряжения в обществе и индивидуально-личностных кризисом.

Процедура исследования. В течение 2018–2019 гг. был проведен онлайн-опрос 518 респондентов в возрасте 16–20 лет. Анкета (Google Форма) содержала 15 вопросов касательно использования нецензурной брани в различных коммуникативных ситуациях. Проведен сравнительный анализ пяти национальных выборок с различными предпосылками формирования речевой культуры: Украина, Россия, Польша, США и страны Азии.

Результаты свидетельствуют о том, что национальную специфику имеют не только внешние формы обценной лексики, но и внутренние, психологические реакции, сопровождающие такое общение. Принципиальное неприятие сквернословия продемонстрировали респонденты из стран Азии. Самое толерантное восприятие ненормативной лексики обнаружено в России и Польше. В Украине общее негативное отношение выразили 43.7% опрошенных, особенно остро украинцы воспринимают брань в свой адрес. Молодые американцы более негативно относятся к обценной лексики вообще (как к явлению), но довольно терпимы к использованию ее по отношению к себе. По частоте и характеру использования нецензурной брани украинская выборка ближе к американской или польской, чем к российской.

В **выводах** сформулирована типология употребления обценной лексики, обусловленная социокультурными особенностями различных стран;

перечислены характерные черты украинской выборки, где на основе уголовно-вульгаризированной речи происходят процессы формирования демократического общества и возрождения национальной идентичности. Предложены меры по социальной регуляции языковой нормы и предотвращению распространения обценной лексики в молодежной среде.

Ключевые слова: обценная лексика, нецензурная брань, сквернословие, языковая культура, языковая норма.

